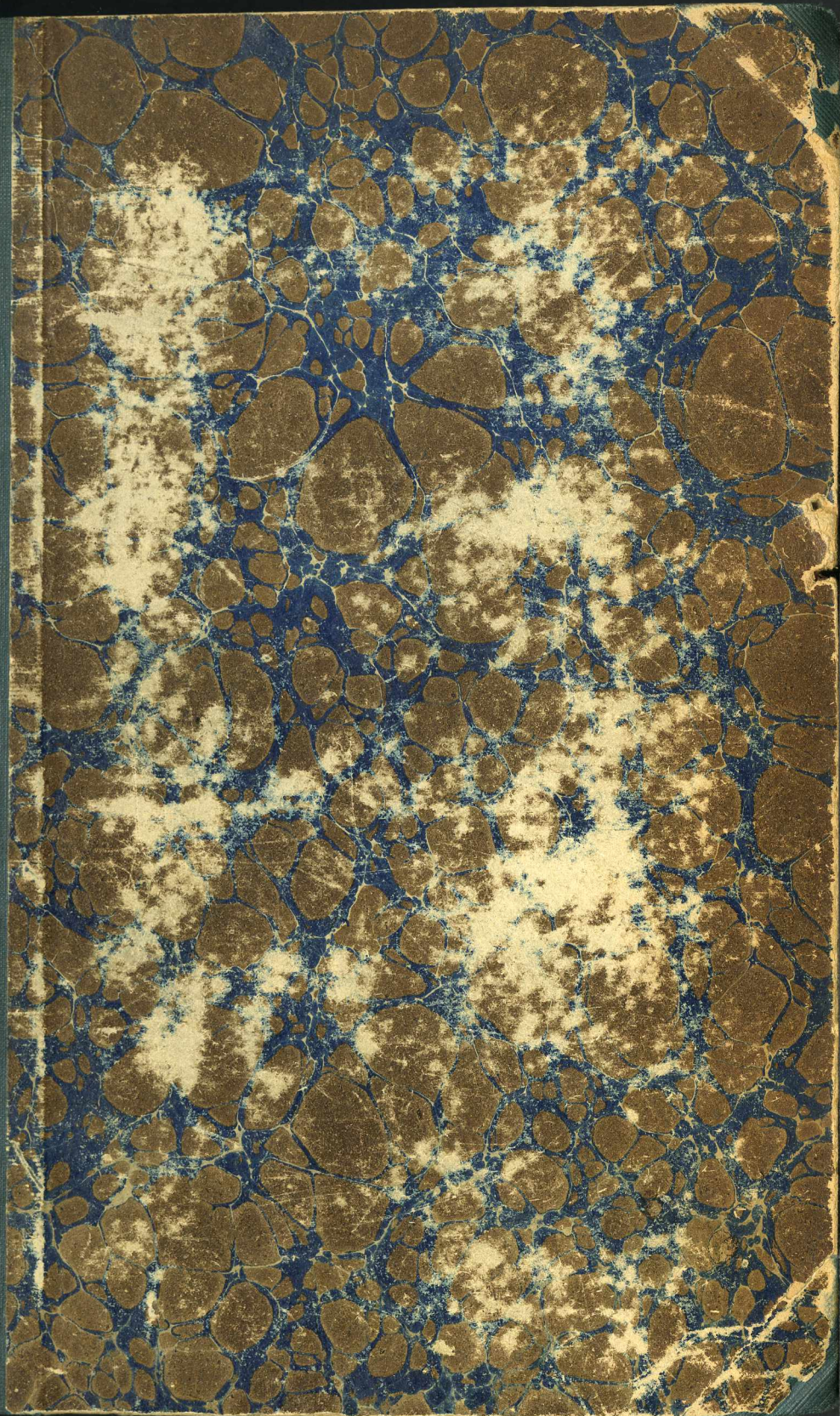

Politikai
röpiratok.

125.

125

1089

9.
1875.

DE BALLAGI GÉZA.

[Molnár János]

Audiatur et altera pars!**Békessy László urnak ajánlva.**

A helybeli gazdasági egylet folyó évi október 10-én tartott rendkívüli közgyűlésében Békessy László egyleti titkár ur, mint a helybeli gazdasági tanintézet akkoriban kinevezett igazgatója, bizonyos incidensből oda terelte az ügyet, hogy nyilatkozatra kéressék fel a felett: miért tétettem át én — alólirott — mint a gazdasági tanintézet azelőtti igazgatója — Kolosmonostorra? És midőn hozzá e kérdés intéztetett, ő jónak látta azon választ adni, hogy én azért tétetem át Kolosmonostorra — mégpedig csupán kegyelemből — mert nem ismertem a határt az „enyim“ s „tied“ között; ő e nyilatkozattételre felsőbb helyről fel van hatalmazva, s ha valaki kívánja, akár írásban is megmutathatja: zsebében van.

Én épen másnap érkezvén Debreczenbe, e hír közlésével fogadtattam mindenhol. Képzeltetni azt az érzést, melyet oly ember érez, ki 38 éves koráig becsületes embernek tartotta magát, mások is annak tartották, s 39-ik évében egyszerre csak arra ébred, hogy őt nyilvánosan megbecsteleniti oly ember, ki az életbe még csak most kezd beleszagolni, s az iskola porát alig verte még le lábairól. Ez érzelem benyomása alatt siettem Budapestre, magamnak e nyilatkozat okairól illetékes helyen felvilágosítást szerzendő.

Midőn az esetet a minisztérium e tekintetben mérvadó egyéniségének előadtam, ez kezeit összecsapva ezt mondá: Hogyan mondhatott Békessy olyat? hisz azt én neki nem mondtam! Közölte velem továbbá, hogy annyit beszélt ott s addig beszélt B. ur: hogy én ő ellene agítálok, s ez

által az ő állása tarthatlanná lesz, s maga a minisztérium is kompromittáltatik stb., hogy a mérvadó egyéniség végre is, csak hogy tőle szabaduljon, hosszas sürgetései után felhatalmazta őt a végső esetben annak a kijelentésére, hogy Molnár bizonyos számtételi szabálytalanság miatt tétetet át Kolosmonostorra, miről az irományok a minisztériumban vannak letéve.

E számtételi szabálytalanságra később visszatérek; e helyt egyszerűen csak azt kell konstatálnom, hogy:

1. én B. ur ellen nem agitáltam; e képességre, mint azt ez esetben is bizonyította, neki van kiváló hajlama, s e vádat ő csak ürügyül használta a felhatalmazás kiszédelgésére;

2. B. ur az általa tett nyilatkozatra *nem volt felhatalmazva*; sem zsebében semmiféle felhatalmazás nem volt; a mire pedig — a nála ismert szívóssággal (mások találóbb kifejezést használnának!) a felhatalmazást mintegy kiereszakarta: azt az ő célja elérésére keveselte, — és azért tette azon nyilatkozatot, a melyre *nem volt felhatalmazva*. Célja pedig kettős volt. Először engem hátam megett, távollétemben, megbecsteleníteni, s ez által ellenem egy év óta táplált boszuját kielégíteni (talán mellesleg az ő kinevezetésének okait is indirekte, mintegy legitimálni és jó színben tüntetni fel?); másodsor pedig lehetlenné tenni az én gözmalmi igazgatóvá való megválasztásomat, melyet érdekében állott minden áron és módon megakadályozni. Hogyis ne? Hiszen ha én Debreczenben maradok: örökké mintegy élő szemrehányás, mintegy megtestesült lelkiismeret állottam volna előtte!

A dolgok ily állásában méltán gyaníthatván azt, hogy ellenem tudtomon kívül, s meghallgattatásom nélkül sokféle vád hozathatott fel a minisztériumban: a miniszter ur ő excellenciájától *annyival is inkább vizsgálatot kelle kérnem, mert ezt azelőtt már régebben tettem, de akkori írásos kérelmem teljesítése helyett egy ügyes kitéréssel Kolosmonostorra té-*

tettem át. A vizsgálatot pedig azon okból kértem, mert biztam abban, hogy a nyílt s pártatlan vizsgálat ártatlanságomat fogja kitüntetni, s akkor én B. urat akár a minisztérium utján, akár magán uton, kényszerithetendem a gazdasági egyület közgyűlésén tett nyilatkozata visszavonására.

Azonban csalatkoztam! Mert daczára annak, hogy el-
lenem semmi oly tény sem hozathatott fel, melyet rossz hiszeműségnek lehetett volna kvalifikálni; daczára annak, hogy azon hírek, s vádak, melyek hátam megett a minisztériumba juttattak, s ott *az irántami bizalmat jó eleve tönkre tették*, részint merőben alapnélkülieknek, részint rosszakaratu ferditéseknek bizonyultak: a minisztérium engem ejtett el!

Erre én az államszolgálatbóli kilépésemet azonnal (november 15.) bejelentettem, mert a minisztérium ítéletét részrehajlónak tartottam; és ha ez ügy kezdetét s lefolyását elő fogom adni: azt hiszem, minden elfogulatlan ítélő egy véleményen lesz velem.

*   *   *

Ismeretes Debreczen városa országos ügyekkel törődő közönsége előtt, hogy 1874-ben a kilenczes bizottság — takarékosági szempontból — a gazdasági tanintézetek gazdaságainak bérbeadását ajánlotta, s ez 1875. január 1-jével itt és Hradeken tetteleg foganatosított is. Azonban e bérbeadást az illető minisztérium nem a kilenczes bizottság ajánlata következtében teljesítette; szó volt erről már 1873-ban, még Tormay akkori igazgató alatt, s később az ő távoztával én neveztetvén ki igazgatónak, a bérbeadás eszméje ismét felelevenítettett, sőt ez ügy a minisztérium e tekintetben egyik mérvadó személyisége által előttem néhány-szor oly határozottan említettett fel, hogy a megvalósulást 1874. uj évére annyival is inkább bekövetkezendőnek hihettem, mert ismertem a minisztérium akkoriban követett azon eljárását, melyszerint gyakran az utolsó órában szokott határozni s intézkedni.

*

Tudták e bérbeadási szándékot a gazdasági tanintézet tanárai is, s természetesen ki-ki pártállást foglalt e kérdés-sel szemben; pro et contra: már a szerint, a mint helyesebben, vagy kevésbé helyesen tudta, vagy akarta ki-ki megítélni azt, s a szerint a mint vagy csupán az ügyérdeke, vagy személyi tekintetek is, vagy a jövőre épített tervek befolyása alatt voltak. Annyit ma már tudok, hogy B. ur az ellenzők közé tartozott; azonban e kérdés felett soha sem nyilatkozott előttem, de annál többször „a malom alatt.“ Hogy városunk egyik érdemes képviselője M. Gy. ur sem helyeselte a bérbeadást, azt csak sokkal később, akkor tudtam meg tőle, mikor már a bérlet ajtó előtt volt; azonban akkor sem úgy, hogy az én véleményemet is óhajtotta volna tudni, hanem csak egyszerűen a maga saját véleményét fejezvé ki. — Ezeket előre kellett bocsátanom.

Történt egyszer — 1873. november vége felé — hogy kocsisom engem egy eladó fogatra figyelmeztetett, melyet nagyon olcsón meglehetne venni. Én a fogatot megnéztem, s hosszas alku után 180 frton, saját pénzemen, megvettem; úgy okoskodván, hogy ha majd — mire bizton számítottam — az intézeti gazdaság bérlete néhány hét múlva ténynyé lesz: milyen jó szolgálatot fog nekem e potom-áron vett fogat tenni! De meg nagy szüksége is volt a gazdaságnak egy kis kocsira, s én örültem, hogy e néhány hétre, mig t. i. a bérlet — véleményem szerint — ténynyé válandott, nem kellett a tanintézet csekély dotációját igénybe vennem. A fogat állott két kihajtott, de jó erős herélt lóból, egy sárgára festett, kasos, kivágott oldalú, ruganyos bőrülésű, jó karban levő kocsiból, s egy pár pakfongkulcsos, szijjistrángos, alig használt hámból; az én becsüm szerint 300 frt. értékben.

Én a fogattal a megvétel után azonnal a gazdasági tanintézet elé hajtottam, s kihívtam a tanár urakat becsülni. Egyik 400 frtot mondott, mire én azt mondtam neki, hogy nem ért hozzá (nem lévén gazda). Békessy ur, mint a ki

eleven eszével ebből rögtön következtethette, hogy a vételnek nagyon olcsónak kellett lenni, 240 frtra becsülte, stb. Végre némi tréfás dicsekvéssel, hogy mily olcsón tudok venni, közöltem velük a valódi árt, és haza mentem (a Palla-gra); a kocsit pedig, mert a gazdaságé rendkívül szét-hullt állapotban volt, azonnal használatba vettem, valamint a lovakat is, melyek közül különösen az egyik annyiból tett igen jó szolgálatot, mert a szecs-kavágó járgányában a gazdaság 12 lova közül csak ezt lehetett használni.

E közben beköszöntött az új év, s a bérletről még semmi intézkedés sem történt. Kérdést tettem tehát a minisztérium mérvadó személyiségél, s ez azt felelte, hogy a tárgyalások még nem jutottak odáig, miszerint abból 1874-re valami lehetne. Ennek következtében, hogy a most már czél nélkül tartogatott fogatban pénzem ne heverjen, kivittem a vizkereszti vásárba. A legtöbbet ígérő 280 frtot ígért a fogatért; én azonban most már még jobban ismervén a lovak hasznavehetőségét, azt mondtam, hogy ezen árt a gazdaságnak is nagyon megéri, s nem adtam oda. Később, márcziusban látván, hogy az intézet költségadományából telik, a fogatot hám nélkül átadtam a gazdaságnak 240 frt. árban, t. i. a kocsit 120, a két lovat szinte 120 frtban. A hámot magamnak tartottam meg. E beszámítás pedig ép oly nyíltan történt, mint a vétel, s nekem annyival kevésbé lehetett arra gondolnom, hogy e tényem valaha visszaélésnek nevezetethessék, s ellenem felhasználathassék, mert a fogat ezen árt valóban s busásan meg is érte.

Május-juniusban (1874.) ismét felvétellett a bérbeadás elejtett fonala, s *B. ur is agitált ismét*; s én, ki künn laktam a gazgaságban, *erről semmit sem tudtam*. E közben szóba jött a felsőbb tanintézet megszüntetése is, melynek lángnélküli füstje mindössze egy miniszteri látogatást, majd december végével a gazdaság bérbeadását eredményezte *).

*) Érdekesnek látom itt megjegyezni, hogy Tormay volt igazgató távozta után B. ur ő róla beszélte városszerte, hogy az intézet megszüntetését ajánlotta, később pedig én róla m. A hogy a szél fujt!

E végre lejött Gy. számtanácsos ur, s egy heti folytonos munka után megkötöttem a szerződés 10 évre, 1 évi felmondással. A lábos jószág felbecslésére B. ur hivatott fel; ki ebbeli feladatának oly módon vélt megfelelni, hogy mindent kétszeres árra becsült, úgy, hogy kénytelen voltam neki azt mondani, hogy nem ért hozzá! Akkor legalább azt hittem, most tudom, hogy ezenkívül a rossz akarat is beszélt belőle. Így pl. egy lovat, melyet 160 frtra becsült, s melyet én ismerve, semmi áron sem akartam átvenni, hanem az eladását a számtanácsos ur beleegyezésével reá bízam: eladott 60 frtért. *Ugyanekkor az általam vett, s a gazdaságnak átadott 2 lovat az átadási árban, vagyis 120 frtban, számíltattam fel magamnak; kijelentvén, hogy ezt természetesenek találom, mert ugyan oly árban adtam át a gazdaságnak. És ekkor ez megjegyzés nélkül maradt!*

Mint minden kezdet, a bérlettel nehéz volt az enyim is. Teljesen új, czélszerű számadási rendszert kellett volna legelőször is behoznom, mert a kameralisztikus számadás a valódi nyereséget vagy veszteséget üzletágonként nem tüntethette ki. Azonban alig kezdtem ezt meg, januárban veszélyesen megbetegedtem, s 3 hétig nyomtam az ágyat; ennek következtében sok teendőm elmaradt, sokat pedig elfelejtettem, mert a betegség következményei tovább is tartottak. Ehez járult az oktatás mind a két tanintézetben, s mindezeknél fogva ennyi teendőim között én vajmi keveset érintkezhetvén a várossal, B. urnak elég ideje volt az ellenem titokban megindítandó hadjárat tervét kifőzni, s az agitációt folytatni.

A kik az emberi cselekedeteknek, különösen ambitiosus, s oly emberek cselekedeteinek rugóit kutatják, kiknek titkos jelszavuk „a cél szentesíti az eszközöket,” és „emelkedni minden áron:“ az eredmények után a következő előzmények szükségképi megtörténtét kell, hogy feltegyék.

Meg kelle mindenekelőtt gátolni, hogy Molnár a bérletben megmelegedjék; mert akkor a kötött kezekkel vitt

s burokratikus rendszerü kormányi kezeléshez képest az ő szabad, és így haladó gazdasági kezelése a felmutatandott eredmények által imponálva, 10 évre lehetlenné teendi B. ur legfőbb vágya teljeseését, t. i. az igazgatói állomás elnyerését. (Ha azt találná erre mondani, hogy hiszen kezdetben én utánam nem is ő volt igazgatónak kiszemelve, majd erre is adok tromfot, s jót állok, hogy ütni fogom az övét!) E végre rossz híreket kell felöle terjeszteni, gyanusítani kell őt, s félremagyarázni minden tetteit, s ezek minden indokait. Még több kellett; meg kellett nyerni tanártársaiból amennyit csak lehetett (érdemlegesen ez ugyan nem sok volt!) s meg kellett nyerni azonkívül, vagy felhasználni (a mint jött) néhány befolyásos egyént. Így majd aztán lehet közvéleményt csinálni! Hogy M. Gy. képviselő ur is, ha nem a megnyertek, úgy bizonyosan a felhasználtak közt volt, erről szeptemberben, már áthelyezésem után, előttem tett saját nyilatkozatát nem tekintve is, meggyőzhetett az, hogy teljesen B. ur szellemében járt el; azaz ítelt, s ítéletének az illető helyen nyomatékot is adott, s befolyást szerzett a nélkül, hogy csak egyetlen egyszer vett volna magának fáradságot saját becses személyében informálni magát a gazdasági tanintézet ügyei körül. S hogy Tormay ur is mindazon koholmányokat, melyeket nála B. ur ellenem felhozott, s melyek majd később előfordulnak, elhitte, a nélkül, hogy előbb azok valóságáról meggyőződést akart volna magának szerezni, ismét csak azt bizonyítja, hogy B. ur, fiatalsága daczára is, igen sokra vitte az intriguában.

Igy harcckészen állva, csak a kedvező pillanatot kellett az actióra ellesni. Ez Bartal minisztersége alatt nem igen kínálkozott; hanem jött a február 3-ki beszéd, utána a miniszterválság, s e zavarosban könnyü volt halászni, azaz könnyü volt az új minisztert, ki engem nem ismert, ellenem a priori-ab invisis elfogulttá tenni. Az eredmény március 27-én kezdett már mutatkozni; ekkor én táviratilag felren-

deltettem Budapestre, hol elibém adatott, hogy a miniszter ur minden áron a bérszerződés felbontását kívánja. Én a legnagyobb loyaltással, minden ellenvetés, sőt megjegyzés nélkül, azonnal késznek nyilatkoztam ebbe beleegyezni, s magamban a sok kárba vesztettmunka mellett csak azt sajnáltam, hogy a minisztériumban oly kapkodás és tervtelenség uralkodik; ennek tulajdonitván t. i. e tény, holott az már az aláaknázás után következő támadás volt.

Most látszólag szélcsend állott be, de csak látszólag. Már májusban egy számtiszt küldetett le a miniszter ur ő excellenciája megbízásából, hogy az intézeti leltárt készítse el, s egyöntetűséget hozzon az egyes gazdasági tanintézetek számadási rendszerébe. Ez mellékes volt; B. ur legalább egy vigyázatlan pillanatában kitalálta tanártársai előtt kottyantani, hogy a számtiszt urnak titkos utasítása is volt, melyet ő (B.) látott! E számtiszt ur, kit én két hétig magyaros őszinteséggel láttam el házamnál, s ki ezt el is fogadta, titkon mindeneket kitudakozott; másik két hét alatt benn a városban fürkészt az én tetteim után; konferált B. és D. urakkal, az én Judásaimmal; kitudakozta arnak a tudva levő fogatnak a históriáját, stb. Aztán némely-részint teljesen felesleges, mert tárgynélküli, részint helytelen vagy kicsinyes észrevétel hátrahagyása után távozott volna, azonban az utolsó pillanatban arra kért még fel, adnék írásos nyilatkozatot amaz említett fogat tárgyában. Ezt én minden habozás nélkül, a legnagyobb őszinteséggel meg is tevém; de már akkor sejtettem hová tendálnak, s azt is tapasztalhattam, hogy a számtiszt ur már kellően (!) informálta magát.

E tények felett gondolkozván, arra a következtetésre kelle jutnom, hogy e *titkos* vizsgálatot *é* *oly* feladásnak kellett megelőznie; s önkénytelen is eszembe jutott a Haynau-korszak. Irtam is a miniszter ur ő excellenciájának csakhamar. Levelem tartalma körülbelől az volt, hogy én úgy látom, mintha ellenem titkos vádak alapján titkos vizsgálat történt volna; de én ebbe bele nem nyugszom, mert rólam-

nélkülem történt. Én nyílt vizsgálatot kérek és szembesíttetést vádlóm vagy vádlóimmal. Együttal előadtam a már többször említett fogat tárgyában a tényállást, ez által ki-tüntetvén azt, hogy részemről legcsekélyebb roszhiszeműség sem forgott fenn.

Tehát vizsgálatot: nyílt, részrehajlatlan, nem egyoldalú információkon alapuló vizsgálatot kértem.

És mit kaptam?

Junius végén tett felterjesztésemre kaptam *augusztus* 25-én egy leiratot, melyben az áll, hogy a miniszter ur, *tekintve a gazdasági tanügynek tett jó szolgálataimat, az intézeti számtétel körül elkövetett szabálytalanság szigorubb vizsgálata és fenyítésétől eláll ugyan, de erkölcsi okoknál fogva szükségesnek látja engem igazgatói minőségben Kolosmonostorra helyezni át.* Együttal meghagyatott, hogy állomásomat ugyanazon hó végeig, *tehát 6 nap alatt, mulhatlanul elfoglaljam.* Hogy mi volt az a számtételi szabálytalanság, *az velem mai napig sem közöltetett!*

Egy Dobos Gábor mellé, midőn vádoltatik, a törvény védőt rendel: csoda-e tehát, ha e felelet által, mely alkotmányos állapotainkat sajnosan illusztrálja, én az önvédelemtől, a nyílt vizsgálattól ily ügyes kitéréssel üttetve el: mód nélkül leverettem. Azonban az idő rövidsége miatt gondolkodni nem sokat lehetett; én tehát családomat itt hagyva, mentem új állomásomra, azon eltökélt szándékkal, hogy mihelyt más megfelelő hivatalt kapok, elhagyom az államszolgálatot, s a gazdasági tanügyet, melynek 7 évig tevékenységem egész erejével, s lelkem egész hevével, a kezdet nehézségein keresztül törve, mint buzgó munkás nem utolsó szolgálatakat tevék. Csakhamar alkalom is nyílt e szándékom kivitelére; a helybeli gőzmalom pályázatot hirdetett az igazgatói állomás betöltésére, s én pályáztam. Midőn az ajánlatok a gőzmalom választmány előtt tárgyalattak, irántam rokonszenv nyilatkozott. Ezt minden áron le kelle hangolni, s — mint már említém —

főként ezért volt Budapesten B. ur (mert volt egy másik, nem kevésbé szép oka is), s e célból tette a gazdasági egyesület gyűlésén ama nyilatkozatot. E tekintetben különben, ha jól vagyok értesülve, Pekár urral is konferált.

E nyilatkozat volt tehát oka annak, hogy a nyílt vizsgálatot, mely azelőtt indirekte megtagadtatott, a miniszter ur ő excellentiájánál személyesen *s újból is* kérjem; a mikor is alkalmam volt meggyőződni arról, hogy ő excellentiája az én *korábbi kérvényemről nem is tudott!*

A vizsgálat tehát, melynek jegyzőkönyvét a minisztériumtól kértem ugyan, de mai napig még nem kaptam, elrendeltetett. Én azon estve indultam Budapestről haza, a vizsgálatot megbízott számtanácsos ur pedig másnap reggel; de már ez idő alatt B. ur vagy 4 sürgönyt kapott, mely körülmény, volt légyen bármily ártatlan, a megindítandó vizsgálat pártatlansága tekintetében táplált reményeimet vajmi alkalmas volt lehangolni.

A számtanácsos ur megérkezte után egy óra mulva megkezdettek a tárgyalások. Első volt a tudva levő fogat ügye. Erre nézve felolvastatott az én írásos nyilatkozatom, s megkérdeztettek a teljes számban jelen volt tanár urak: igaz-e, hogy a gazdaság bérbeadásáról már 1873-ban volt szó? Ezek mind igenlőleg feleltek. A számtanácsos ur aztán azt veté ellen, hogy az én fejtegetéseim nem állhatnak, mert hisz 1874. végén a bérlet valóban ténynyé lett, tehát nem halasztatott el. Hivatkoztam ekkor arra, hogy nem 1874-ről, hanem 1873-ról van ott szó; méltóztassék az én nyilatkozatomat figyelemmel olvasni át. Ezen helyreigazítás után ő azt mondá, hogy akkor egészen másként áll a dolog; ő az időre nézve tévedésben volt, de ez már változtat a dolgon. A miből aztán én méltán következtethettem azt, hogy ítéltek felettem, a nélkül, hogy védíratomat figyelemmel, vagy egyáltalán el is olvasták volna; azt azonban épen nem következtethettem, hogy most is mindazonáltal ilyen sorsra jussak.

Vádoltattam továbbá, hogy a *Parlagon gépraktárt tartottam, s a gépek ki- és visszaszállítására a gazdaság fogatait vettem igénybe, a mi a gazdaság veszteségével járt volna stb.*

Előre bocsátva, hogy — ha a miniszter ur ö excellentiájának a gépkiállítás nem tetszett volna, hatalmában állott azt egy „sic volo, sic jubeo“ — szavával ép úgy megszüntetni, mint a hogy a bérletet megszüntette: de ép az jellemzi legjobban az én vádlóim konok roszakarátát, hogy a gazdasági gépkiállítást vádként, s mondhatom: az összes vádak között *fővádként* merték ellenem felhozni, s e tekintetbeni intentióimat a legraffinrozottabb rabulistikával gyanusítani, félremagyarázni; azt az intézményt, a melyet oly emberek, kik nem a személyt, hanem az ügyet tekintik, s kik a mezei gazdaság érdekei iránt érzékkel birnak, mind méltányolták, s kik nekem ez eszméhez mind gratuláltak. Még ha engedély nélkül hoztam volna is létre, az esetben is méltányolandó lett volna az. Pedig nem kormányi engedély nélkül jött az létre! Elmondom: hogyan?

Ismeretes mindnyájunk előtt azon kézimunkás hiány, mely ez évtized első éveiben uralkodott. A helybeli gazdasági egylet kutatta is az eszközöket annak enyhítésére; s nevezetesen a nagy mérvű tengeri természetés kizárólag kézzel való eszközlése is egyik fő oknak ismertetvén el: ez ellen az egylet egyik buzgó választmányi tagja indítványa nyomán, a kapáló és töltögető ekék ismertetése s alkalmazása ajánltatott. Az ügy azonban abban maradt. — Magam is gondolkoztam a felett, s végre is, és mindig azon eredményre jutottam, hogy élő példát kell adni a gazdasági tekintetben rendesen konservatív szellemű gazdáknak. Eszembe jutott a magyar-óvári gazdasági akademia, melyben a minisztérium egy gazdasági gépkísérleti állomást tart fenn; 1874-ben tehát én is felterjesztést tettem a minisztériumhoz, kérve, hogy egy állandó gépkiállításnak a város valamely alkalmas pontján az intézet czége alatt

való felállításába adná beleegyezését. Azért jeleltem ki a várost, mert többszöri felterjesztéseimre reménylnem lehet, hogy — mint igazgató — előbb-utóbb a városba jövek be lakni.

Erre ugyan azt mondotta B. ur, hogy *ő nem hiszi, hogy én a városra jövetelt valaha komolyan szándékoztam volna.* E megjegyzésre, melynek páratlan szemtelenségű célzatát felfogtam, felindulásomban akkor nem igen tudtam válaszolni. Most nyugodt lévén, önérzettel utasítom vissza B. ur insinuatióját, s hogy kézzelfogható bizonyosságát adjam annak, miszerint szándékom és óhajomásom volt a városba tenni át lakásomat, sőt erre bizton is számítottam; tehát a mit a minisztériumnál többször sürgettem, azt valóban elérni is akartam: tudatom B. urral, hogy házamban a lakónak 1874-re fel is mondtam, s aztán a minisztérium mégsem engedvén meg a beköltözést, házam egy egész évig lakó nélkül maradt, mi nekem csak 400 frt. veszteséget okozott. Több igen alapos bizonyítékkal is szolgálhatnék, ha érdemesnek tartanám!

Az engedély boldogult Bartal miniszter által meg is adatott, azon megjegyzéssel, hogy a minisztérium nem kívánja a kiállítást az intézet neve alatt hozni létre, mert az költséggel járna; hanem *amennyiben az én nevem az intézettel különben is a legszorosabb összeköttetésben van: magán úton is elérhetem azon célt, melyet magamnak kitűztem.*

Ez engedély következtében irtam a gyárosoknak, hogy az általam kijelölendő gépeikből küldjenek egyes példányokat az állandó kiállításba, mit ők készséggel is teljesítenek; arra kérvén engem, hogy a jóknak ismertetket ajánljam a gazdaközönségnek, s ha valami elkél, ők szívesen adják nekem a szokásos jutalékot. Ez engedményt én fel is használtam . . . . arra, *hogy a gazdaközönség előnyére fordítsam.* Például hozom fel Buday József, Poszert János és Szabó Soma urakat helyben, Gerber

gyógyszerész urat Szinyérvárallján, Papp urat Erdélyben stb. Másoknak hosszú lejáratu váltókat eszközöltem ki; s így utat törve reményem lehetett idővel e vidék gazdáival a gazdasági gépeket megkedveltetni, s általán azok terjedését előmozdítani. Ezen kívül adtam a tanítványoknak oly tananyagot, melyet semmi más hazai gazdasági tanintézetben sem találhattak fel; mert annyi különféle rendszerű és szerkezetű gép országos költségen egy tanintézetre sem volt volna megszerezhető, s ők mind ezen gépek munkáját a gyakorlatban láthatták, s tetteleg részt is vettek azok szétszedése, összerakása s munkábaállításánál. — Hogy az általam czélszerűtleneknek felismert gépeket gyárosaik vagy bizományosaiknak visszaküldtem, s felkértem őket, hogy ily gépek által ne idegenítsék el a gazdaközönséget még a jó gépektől is; továbbá, hogy egy vagy más gyártmányuknak jutányosabb árt szabjanak: erre nézve szinte tudok konkrét eseteket felhozni. — Hogy idővel a géпкиállításal más tervem is volt, t. i. valamint egykori m. óvári tanárom, Pabst osztálytanácsos és hirneves igazgató, a mosonyi gazdasági gépgyárt hozta létre, mely ma áldása azon vidéknek, ugy Debreczenben én is óhajtottam ily tervet keresztül vinni (habár nem is kormányi költségen, mint 1869-ben Pekár ur), s ez érdemben a kezdet felett egyik ügyes és szorgalmas helybeli gépészünkkel már értekeztem is, s épen nem mondom (mert Tartuffe nem vagyok), hogy idővel anyagi haszonra is ne számítottam volna: az legyen itt egyszerűen felemlítve.

A mi a fogatok használatát illeti: oly balgatagnak csak senki sem tart, hogy a midőn a tanintézetnek *az ország minden terhelhetése nélkül* oly páratlan tananyagot szerzek be, melynek értékét csak az ignorantia *nem tudja*, és a malitia *nem akarja* méltányolni, hogy ekkor még a szállításra szükséges fogatokat is a magam költségén állítsam ki! Ugyan édes B. ur! midőn ön az állatgyógyítást a tanintézetben megkezdte, — azon állatgyógyítást, melyről én tudtam, hogy ön

előtt csak „gradus ad Parnassum“ — és korteseszköz volt, de melyet én az ügy érdekében mindazonáltal pártoltam: valjon vett-e ön egy fillér áru gyógyszer a maga költségén? vagy nem inkább segélyért folyamodott-e a minisztériumhoz, s kapott is az én ajánlatomra 200 frtot? És nálam, ki a gazdasági gépészet ügyét nem kortesczélből (mert *ingyen nem lehet gépet adni, mint ingyen gyógyítani*), nem emelkedési vágyból (mert én feljebb nem vágytam) karoltam fel, hanem *egyrészt kiegyenlítésére azon merev egyoldaluságnak, mely a debreczeni gazdasági tanintézetben e tárgy oktatása körül kezdettől fogva uralkodott*, másrészt a gazdaközönség okulására s javára: nálam azt a 25—30 fogat használatát, a melybe egy évben a gépek szállítása került, visszaélésnek meri ön mondani? Vagy talán azt hitte ön, hogy százakra ment a felhasznált fogatok száma? De hát mért nem iparkodott alapos meggyőződést szerezni? Persze, ön azt hitte, midőn egy vagy két szekeret géppel látott kimenni a Parlagra, hogy az merőben csak a gépért küldetett be! Ha Domokos barátjával együtt rendes időben méltóztatott volna reggel felkelni: láthatta volna, hogy az a fogat 10 eset közül kilencszer teherrel jött be a városba, s a gépet *visszafuvarként* vitte ki, s ez az egész fél napot vett igénybe. *Ezzel, vagy e nélkül annyira egyre megy, hogy egyetlen egy fogattal sem lehetett volna a Parlagon kevesebbet tartani, ha oda soha egy gép sem vitetik is ki!*

Igy az Achilles sarok helyett erős vértre találván: azt kellett vádul felhozni, hogy *a miniszteri engedély a városról szól, én pedig a Parlagon tartottam a kiállítást*. Merő sophisma! Ha én a város helyett a Parlago jeletem volna meg felterjesztésemben: az engedély azon értelemben adatott volna meg; ez a leirat fogalmazásából s hangjából világos. S ha tudtam volna, hogy kérelmeim daczára sem jövök a városra lakni: bizonyára a Parlago jeletem volna meg! De ha a kiállítás a városban volt volna is: hiszi-e B. ur, hogy kevesebb fogatot igényelt volna? Én nem hiszem.

Ily módon e positióból is kiveretve: levegő után kelle kapkodni, s abba kapaszkodni, hogy „*ha valamely gép megsérült, azon az intézeti gazdaság kovácsa és kerékgyártója igazított.*“

Ez nagyon természetes! Mikor a kiállításban levő gépek közül egyikkel hetekig csépelünk, a másikkal aratunk, kaszálunk, a harmadikkal gyűjtünk, a negyedikkel *évekig* vetünk stb. akkor talán csak méltányos, hogy az esetleges hibát a gazdaság kovácsa hozza helyre! Sőt méltányos — szükséges lesz az uton netán elgörbült részt is a gazdaság kovácsa által egyenesítettetni ki, a netán elveszett anyacsavart is azzal pótoltatni; mert különben azon *cél*, melyre a gép hozatott, t. i. a kipróbálás, *el nem érhető*. Ez tehát mint a többi is mind — nem vád, hanem faggatás, minden áron hibakeresés, félremagyarázás, akadékoskodás; s mint ilyen: teljesen B. ur jelleméhez illő!

E téren sem arathatva babérokat, most már azt kellett vádul felhozni, hogy „*a míg a gazdaság eszközeinek egy része szabad ég alatt, az idő viszontagságainak volt kitéve: addig a kiállításban levő gépek a csűrben tető alatt voltak, a mi a gazdaság érdekeit — nyilván — sértette.*“

Erre ugyan könnyű a felelet, s az okokat nagyon apróra megadhatnám; azonban elégnek tartok annyit jegyezni meg, hogy a gazdaság eszközei 1871. óta, és a 3 hónap tartott bérlet alatt is (a midőn minden eszköz az enyim volt), ugyanazon a helyen voltak felállítva, a mely helyet a folyó éven foglalták el. Én, a gazdaság viszonyainak legapróbb részletekig merő ismereténél fogva, ezt a helyet szemeltem azoknak ki; minden más hivatlan, tapasztalatlan s fogadatlan prókátor ellenében tehát az e tekintetben követett eljárásomra nézve csak magamat tarthatom auktoritásnak. Romba dől e szerint azon mellékes czélzat kártyavára is, mintha én a kiállításban levő gépeknek a gazdaságéi felett kedveztem volna!

Nem emlékszem volt-e még a gazdasági gépkiallításra nézve valami megjegyzés; de ha volt, mindnyája oly tartatlan volt, mint az előadottak. Vagy . . . igen! volt még B. urnak egy megjegyzése; az t. i., hogy a kiállításban csak nagy gépek, aratók, kaszálók s cséplők voltak, az eke pedig, mely a leglényegesebb gazdasági eszköz (lám! még azt is tudja!) nem volt képviselve (Értsd: mert ebből nem volt olyan haszon!).

Eltekintve azon insinuáció nemtelen voltától, mintha én a gazdasági gépkiallítást tisztán anyagi haszonlesésből hoztam volna létre; mert hiszen ezt már fenebb eléggé refutáltam azon eljárásom előadásával, hogy a jutalékot rendszerint a vevő javára engedtem el, némely gyárosét pedig (Vidats, Lukáts) igénybe sem vettem; de szárazon a vádnál maradva: hivatkozom a helybeli gazdasági egylet igen tisztelt választmányára, mely előzetes határozata következtében az intézeti gazdaságban a nyáron látogatást téve, nemde legelőször is a tengerinek különféle szerkezetű lókapákkal és töltögetőkkel való művelésével találkozott, azután a mélyítő ekét szemlélte meg munkában, s benn a csürben is tekintélyes számu egyes és kettős ekéket, boronákat, lókapákat és töltögetőket látott? Arról én persze nem tehetek, hogy egy eke sokszorta kisebb helyet foglal el mint egy gözcséplőgép, s így nem tűnik annyira szembe, arról azonban már tehetek, hogy e szemlén a gazdasági egylet titkára nem volt jelen. Mert azon impertinens eljárásáért, hogy az összejövetel napját tudató meghívókat — pedig személyesen jó eleve, s többszörösen ismételve kértem fel őt erre — nem küldte szét, és így kötelességét mulasztotta, s nekem, az elnöknek magamnak kellett biztosság okáért a meghívókat szétküldenem: ezen eljárásáért méltán hagytam ki a meghívottak sorából. Akkor e mulasztását könnyelmű figyelmetlenségnek tartottam, most malitiának nevezem, s ha ide tartoznék, megkérdezném a titkár urat, valjon van-e sejtelve arról, hogy az egylettől miért huz teendői

csékélységével arányban nem álló 200 frt. fizetést, s miért kapott a bécsi kiállításra 200 frtot?

Különben annak a megítélésében, hogy a körülmények szerint, mely gépek ajánlandók a gazdaközönségnek, B. ur kegyes engedelmével már majd csak a saját magam belátásához fordulok jó tanácsért.

E közben vádjaik dülő-félben levő épületének támogatására, talán ép azon tanár ur által is accompagnirozva, ki az összeroskadó épületekkel causal-nexusban áll, érvnek, vagy nem tudom én minek szánt, azon megjegyzés tétetett, hogy *a gazdasági tanintézetnek nem feladata gépészeket nevelni.*

A gazdasági tanügyben fontos fordulatot jelző, ... többet mondok: a tudományban korszakot alkotó imez arany igazság felfedezésének elsőbbségi jogát amint egy részt önöktől nem vitatom, ugy más részt örülök, hogy e megdönthetlen tétel nyomán én is felállíthatok egy analog tételt. Ugyanis, ép ugy nem feladata a gazdasági tanintézetnek *gépészeket*, mint nem feladata *állatorvosokat* nevelni. Hanem a gazdasági gépek *kezeléséhez értő* gazdákat nevelni, az már igen is feladata a gazdasági tanintézetnek. És én *ép ez irányban* működtem, mert tapasztalásból tudtam azt, a mit B. ur *saját magán* legjobban észlelhetett, mily kevés gyakorlati felfogással jönnek ki az életbe, különösen a gazdasági gépészet tekintetében, a gazdasági tanintézetek hallgatói! Végeredményében pedig ugy áll a dolog, hogy nagyobb szükség van a gazdasági gépészethez, mintsem az állatgyógyászathoz értő gazdákra. Furcsa is volna, ha pl. a vetőgép összerakásához s munkába állításához a gazdaságtisztnak a gyárból kellene monteurt hozatni, holott ha a beteg állathoz állatorvost hozat, azért senki sem rója meg! Ezek elemi dolgok ugyan, de *önöknek* szükségesnek láttam ezeket is elmondani!

Igy lassanként kisütögetvén minden töltéseiket, nem maradt más hátra, minthogy a vizsgálatnál megbizott számtanácsos ur az egyes tanár urak nézeteit kérje ki e fontos

(!) kérdésben. Négy ezek közül, különösen azon kettő is, ki azelőtt a gazdaságban volt alkalmazva, s így a gazdasági gépek használatának fontosságát nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is méltányolni tanulta, feltétlen a kiállítás helyessége s hasznos volta mellett nyilatkozott, s ezt alaposan is támogatta. Egy, ki köztudomás szerint mindig annak a nézeteit vallja, a ki neki legtöbbet tud beszélni, s kivel B. ur — ép ezért — akár nyulat is fogathat, — alapjában becsületes jellemű, de rendkívül ingatag ember, teljesen mestere szellemében nyilatkozott; de hát sejtelve sincs neki a mezei gazdaság égető kérdéseiről; ő technikus (már amilyen olyan!), s egyéb nem is *akar*, nem is *tud* lenni! Egy végre, az, kinek ex offi kellett volna pártolnia s *használnia* a kiállítást, mert nagyon theoretikus előadásai egyoldalúságát ezáltal kiegyenlithette volna, diplomatikus rezerváltsággal s kétértelműséggel egészen közönyösen nyilatkozott.

Nem tudom: nem vágytársat látott-e bennem, s így az „odium figulinum“ hangját fojtogatta magában! Pedig, ha így áll a dolog, nem helyesen gondolkodott! mert én az ő Clayton, Shuttleworth & Co.-féle ügynökségének egy cseppet sem akartam praejudikálni; én nem voltam ügynök!

Belévén így fejezve ez a főben járó vád: ujabb váddal álltam szemben; oly váddal, mely képes is lehet gondolkodóba ejteni mindenkit, ki a tényállást nem ismeri, de mely rögtön eltörpül, mihelyt a szükséges világosságba helyezzük azt. A tényállás imé ez:

1871-ben vettem át hosszas kérések s rábeszélések után a földműves iskola és intézeti gazdaság kezelését, oly feltétellel s illetőleg kötelezettséggel, hogy az ottani tanulók ellátásáról a minisztérium által megszabott havi díjért én tartozom gondoskodni. Ez ellátás rendjében reggelire hetenként 3-szor egy-egy meszely tej fordult elő, melyhez a szükséges mennyiséget az intézeti tehenészet szolgáltatta, oly árban, mint a tejfelesleg a városon eladatott, t. i. egész

éven át egyre-másra 6 krjával. Azon felesleg, mely a városon biztos vevőknek eladatott, természetesen változó volt a szerint, a mint a tehenek kisborjasok voltak, vagy pedig már nagyobbbrészt elrugtak, s a szerint, a mint tartásuk, legelőjük jobb vagy silányabb volt. Volt tehát a napi tejmenyiségnek egy bizonyos minimuma, körülbelől október-novembertől márczius-áprilisig, melyre biztos vevőket lehetett szerezni, s volt aztán azon felesleg, mely az év azon szakában származott, midőn a piacon is bősége volt a tejnek, s melyre állandó vevőket természetesen nem lehetett kapni. Próbáltuk a dolgot, s egymásután néhány pékkel megkísérlettük az alkukötést. Pár napig ment is az eladás felakadás nélkül; ekkor aztán akadákoskodni kezdtek, levonásokat tettek, a városba érkezésig néha összement tejet visszaküldték stb., míg utóvégre is abban kellett velük hagyni az üzletet. Minthogy pedig a tejfelesleg leginkább a déli és esteli fejésből származott: nyári időben ez gyakran összement, mielőtt még a városra küldethetett volna. Mikor aztán ezt a sok felakadást s huza-vonát meguntam, azt mondtam: a tej itthon marad, s ha megalszik, átveszi a földműves iskolai háztartás, azaz én magam; próbát teszünk, mit lehet abból kiárulni, s a szerint fizetem itczénként. Kezdetben 2 krra jöttünk ki az aludt tejjel, mert volt olyan eset, hogy 100 itcze tejből készült turót a piacon csak 60 kron tudtunk eladni, néha pedig sehogy sem. Később azt mondtam: miért várjuk be, hogy a felesleges tej a tejkamrában savanyodjék meg? Minthogy ezen felesleg, mint a déli s esteli fejésből származott, reggelre — nyáron — különben is vagy összement már, vagy közel volt a meg-alváshoz: vitessék az fejés után azonnal a konyhára, s egyremásra egész éven át 3 krjával fogom fizetni. Ez elszámolás még Tormay ur igazgatósága alatt, az ő tudtával kezdetett meg; a számvevőség is az év végén felterjesztett okmányokból látta, tudta, hogy a tej egyrésze 6, másrésze 3 krjával van számítva, és 1871-től 1875-ig soha sem tett

megjegyzést; honnan van tehát, hogy a mi 4 éven át nem adott okot a nehézményre, most az 5-ik évben egyszerre visszaélésnek kereszteltetik el, s vádul szolgál? Valjon nem látszik-e itt ki a *lóláb*? Mert abba kapaszkodni, hogy mért volt a 3 kros tej rovatának fejezetében „aludt tej“ irva, holott az is édestejül adatott át a konyhának? az — engedelmet kérek — megint csak szalmaszálhoz való kapkodás. Hát egyszerűen csak azért, mert eleinte aludt tejül vitetvén ez a tej a konyhára, a rovat is így neveztetett el; s könnyen menthető elnézésből azután is így maradt. Annyival is inkább kikerülhetett pedig ez a figyelmet, mert a tejkezelés s számadás minden hóban ugyan más és más, de mindig kizárólag tanuló teendője volt.

Azt azonban senki sem említette fel, hogy valahányszor a városba küldött tej összement, s így azt a pék visszaküldte, mindig én vettem át, csak hogy kárba ne vesszen. De meg ha tudtam volna jobb értékesítési módot, nem megkísérltem volna legalább a bérlet idejében? Hisz maga ezen tény mutatja, hogy a helyben való értékesítést legelőnyösebbnek tartottam; különben a bérlet idejében csak változtattam volna a dolgon!

Azt hiszem, ezzel a váddal végeztünk! Következett már most valami zöld vád: „1874-ben zöltséget hordattam az intézeti kertből s nem fizettem!“

Tudja mindenki, hogy az 1874-ki év egész augusztus végeig rendkívül száraz volt; alig is volt addig valami zöltség az intézeti kertben. Akármennyi volt légyen is azonban, addig, mig Tóthfalusy intézeti főkertész ur az intézettől nem távozott, azaz mintegy augusztus 20-ig, ha valami ment a földműves iskolai háztartás részére, az pontosan felszámitattott. Elmenetele után helyét a minisztérium nem pótolta, s én maradtam egy egész évig egy kertészsegéddel. Ezen embernek én Tóthfalusy ur elmenetele után néhány nappal meghagytam, hogy most már nem lévén főkertész, ha a konyhára valamit visznek, jegyezze fel s adja be ne-

kem. Ezt ő augusztus végétől december végeig — a mikor a gazdaság bérbe ment — nem tevő; azt hiszem, ugy hallgaton kedvezni gondolt nekem ez által. És én most töredelmes lélekkel vallom be, hogy többé őt erre nem figyelmeztettem. De talán menthető lesz e mulasztásom azon körülmény által, hogy én ez időben az intézettől távozni akartam, s ez ügyben és gyermekeim Szepességre kísérésében, majd nem az egész szeptembert utazással töltöttem el. Később felsőbb forumom rábeszéléseire mégis megmaradván helyemen, s feláldozván azon igen előnyös állomást, mely már teljesen kezemben volt: a minisztérium irántami jóakarata (!) s bizalmából (!) háromszoros teendőkkel is terhelttettem; mert sem főkertészt, sem irodatisztet nem kaptam, sőt — én balgatólag — még a pénztár kezelését is egész uj évig szó nélkül végeztem! A mellett tanítottam künn és benn, s ez érdemben — bár milyen idő volt — kocsin töltöttem naponként legalább $1\frac{1}{2}$ órát. Aztán a miniszteri látogatás, majd a létrejövendő bérlet ügye foglalt el, s a karácsonyi szünidők alatt 8 napon át reggeltől estig ebben dolgoztam. Ehez járult még az is, hogy a földműves iskola kezelésére uj emberem volt, kit be kellett mindenbe vezetnem. Aztán jött a 3 heti betegség, stb. Csoda-e, ha ily körülmények között a paradicsom s zeller gondolatimat nem foglalkoztatta, s eszembe sem jutott: valjon hoztak-e nekem kerti kontót fizetés végett vagy nem? Midőn a számtisztur által e mulasztásra figyelmessé téttem, az adatokat a kertészsegéd által összeszedetve, 25 frt. 75 krt. befizettem.

Igaz ugyan, hogy a kertészsegéd távollétemben végbevitt vállalatásakor ugy nyilatkozott, hogy én ő neki nem hagytam meg azt, hogy a kertből vitt zöldségfélét számitsa fel; de hát a szegény ember akkor, a midőn vallattatott, ugy gondolkodott, hogy tölem, mint ki akkor már Kolosmonostorra téttem át, többé nincs mit tartania, s ha ugy vall, a mint vallott, kimentí magát. Kenyerét féltette a jámbor!

Hanem hát minden ellenvetései daczára is tulterhelni

az embert: az járja; de a tulterheltetéstől elmaradhatatlan következményeket acceptálni, legalább csak mentségül elfogadni, az nem járja? Különös fogalmak, mondhatom!

Hanem hogy én a saját használatomra adott nem csekély kertemnek majdnem felét még 1872-ben minden recompenzáció kérése, minden emlegetés nélkül a gazdaság és földműves iskola használatára faraktárnak adtam át, azt jónak látták fel nem említeni!

A konyhakertből menjünk át a sertésólba. A kanász kihallgattatása után *) vádoltattam, hogy *a gazdaság nyájával az idén — apraját-nagyját összevéve — 32 drb. sertésem járt ki, holott csak 1 koczára volt engedélyem 5 szopós malaczczal.*

Ez tény; de vádnak el nem fogadhatom. Én a folyó év január 1-vel bérlője lettem a gazdaságnak, s mint ilyennek, szabadságomban állott bármennyi sertést tartani. Éltem is e jogommal, mert rendszeres hizlalást akartam behozni, és hogy ezt tehessem, tengerit kellett vennem. Február valamelyik napján egy helybeli alkusz ki jön hozzám, s tengerit kínál. A tengeri boldogult Oláh Károlyé volt volna. Én magával Oláh K.-ral akartam az alkut megkötni, s ő néhány nap múlva ki is jött, és megalkudtunk oly formán, hogy én öt azonnal kifizetem, de a tengerit csak ápril végére kívánom. Mit tudtam én akkor, hogy, áll Oláh Károly? Ő áprilisban megbukott, s én tengerit nem kaptam, sőt hogy pénzem egy részét nagy sokára megkaphattam, azt is egyik jó barátomnak köszönhetem, s köszönöm is örökké. De 260 frtom oda veszett.

Már most a sertés meg volt, de nem volt mivel hizlalni, a bérlet pedig ápril 1-vel megszünttetett. Az én szigoru erkölcsbiráim (!) persze azt mondanák, hogy a sertést márczius 31-én el kellett volna adni . . . minden áron! De

*) Mellesleg mondva, hogy tetszik az az eljárás, mely, hogy ha már az akkor még államszolgálatban volt igazgatót nem is, de legalább a tanintézet tekintélyét annyira kiméli, hogy még a gazdasági cselédséget is vallasás alá veszi. Nem az az axiómája a rendőrállamnak lép-e itt ismét életbe, hogy minden ember gazember, míg az ellenkezőt be nem bizonyítja.

hát engedelmet kérek, én erre az erkölcsi magaslatra nem tudtam felemelkedni, hanem úgy gondolkoztam, hogy ha már 260 frtom oda veszett, legalább a sertésen ne veszítsek; hanem tartom addig, a mikor az ára kissé emelkedni szokott, t. i. tarlószabadulásig. És így nappal azon nyájjal, mely azelőtt, a bérlet alatt egészen az enyim volt, t. i. a gazdaság nyájával kijáratam, *de estve s reggel otthon kapott enni, a gazdaságból egy szemet sem volt szabad kapnia.* Az idei nyár elég nedves lévén, a gazdaság csekély nyájának minden hátránya nélkül jól lakhatott az ugaron az én nyájam is, *mely különben sem létezett volna, ha előzetesen bérlet nincs.*

Hanem hát a bérletet időn kívül megszüntetni lehetett, de annak egy ártatlan konsequenciáját megtűrni, vagy elfogadni nem lehetett, sőt vádud kellett felhozni! Tagadom, hogy ez vád lehessen!

Igy lassanként kifogyván a vádakból, nekem kelle B. ur oly vádjaira áttérnem, melyeket ő ellenem Budapesten, itt-ott, *a honnan tudta, hogy a minisztériumba eljutnak, előhozott.*

Azt mondotta Budapesten, *hogy én tanórám mulasztottam, s egyáltalán hivatalos teendőimet elhanyagoltam stb.*

A vizsgálatnál kitünt, hogy ez minden alapnélküli ráfogás. Igaz ugyan, hogy a folyó évi nyári félévben kevesebbet jártam be a felsőbb intézetre, mint a megelőző nyáron, de annak több alapos oka volt. Először is a folyó évben a felsőbb tanintézeten volt már irodatiszti teendőikkel megbizott segédtanár, s így nem volt szükség annyi időt ott töltenem. Másodszer tanórám sem volt annyi, mint az azelőtti nyáron, mert akkor a Kolosmonostorra tett Lakner igazgató helyett az erdőszettant is elő kellett adnom. Harmadszor pedig használva e kis alkalmat, megrongált egészségem helyreállítása tekintetéből — ha csak elkerülhettem — (s azt B. ur kegyes engedelmével már csak magam ítéltem meg) más napon nem jöttem be a felsőbb tanintézetre, mint mikor előadásom volt; a földmives iskolai előadásaimat az ilyen szabad napjaimra tévén, egyuttal

marienbadi vízzel éltem, mely — tudvalevőleg — nem engedti meg a háztól való messze távozást. Ha nem hinné B. ur, tessék a Csanak-féle kereskedésben utána járni (ilyen foglalkozásra ugy is különös hajlama van): hány üveg marienbadit fogyasztottam? (Különben az előző évről is maradt vagy 8 üveggel.). Persze, engedelmet kellett volna talán B. urtól kérnem, hogy mely napokon maradhatnék otthon a víz használata végett?!

Én ugyan nem mulasztottam kötelességemet, habár az egy kissé terhesebb volt is, mint az öné, akár akkor, *akár most*; hanem ön mulasztotta igen is! Mert vadászat kedvéért az előre kitűzött vizsgájára sem jelent meg, a mulasztás indokolásául genialis könnyüvérséggel elégségesnek tartván azon okot hozni fel, melylyel minden hanyag diák tud élni, hogy: elfelejtettem! „Nos . . . hát mit mondasz hozzá?”

Azt is mondotta B. ur Budapesten, hogy az én igazgatásom kedvezőtlen hatással volt az intézetre! Ez általánosságban felvetett vádra azonban a vizsgálatnál semmi bizonyítékot sem tudván felhozni, azt mondotta, hogy azt *ugy érezni lehetett!* Talán oly szerencsés helyzetben van B. ur, hogy hatodik érzékkel is meg van áldva; mert *érvnek* ez nagyon *gyenge* érv! Különben e kedvezőtlen hatást csak igazgatásom második évére érthette; mert az első évben, a mikor még szüksége volt reám, hogy segédtanárból rendes tanárrá neveztessek ki, én voltam a legjobb igazgató, én voltam az absolutismus után felragyogó parlamentarismus fénylő napja, én voltam a várva várt messiás! De hát annyira változhat egy ember az egyik tanév végétől a másik kezdetéig? Igen! csak hogy nem én változtam kedves B. ur, hanem ön változott, illetőleg a köpönyegje; mert már akkor rendes tanárrá lett ön, s a gyors emelkedés étvágyat csinált önnek. No meg aztán az is megtörtént már akkor, hogy én kérdeztetvén: mit gondolok az ön Óvárra tételéről, azt mondtam, hogy *jó lesz!*

Hát nem én szoktattam az intézeti hallgatóságot (mely

engem mindenha szeretett és *tisztelt*) a rend és törvény tiszteletére? Hát nem én gyakoroltam az ifjuságra oly kedvező befolyást, hogy összetartás, kollegialitás által csekély számuk daczára táncvigalmakat, majálisokat rendezve: addig pangó segélyegyletüket pár év alatt aktívá tették? Valjon az én igazgatásom alatt verték be D . . . . s tanárur ablakait? Nem volt az én igazgatásom alatt a tanári testületben uralkodó viszony a legkollegiálisabb, mindaddig, míg ön jónak nem látta azt megzavarni? Nem szaporítottam én az intézet taneszközeit s gyűjteményeit a költségadomány legszélsőbb határáig? Nem . . . . de minek folytassam! *Sem ön, sem önnek kengyeltartója, nem voltak s nem lesznek soha képesek azt bebizonyítani, hogy az én igazgatásom kedvezőtlen befolyással volt volna a tanintézetre.*

Hanem hogy az öné mily befolyással van, azt tudom. Ön igazgatói működését azzal kezdte meg, hogy a vádaskodásokat s rágalmazásokat, melyeket én ellenem oly jó (!) eredménynyel használt, folytatta azon tanárok ellen, kik önnek még tanárkorából szálla voltak a szemében; mert nagyításait (láthatja, hogy kitételeimben kiméletes vagyok), henczégeit, ferdítéseit stb. ostorozták, s jellemüknél fogva Önnel nem rokonszenveztek. De itt rajta vesztett Ön, nem úgy, mint nálam, a hol a sokféle érdeksolidaritás megvédte Önt. Ha tetszik, további részletekkel is fogok szolgálni; s most csak azt kérdem még, hogy az ön igazgatása mily befolyással van a tanintézetre, ha a tanárok tulnyomó része óvakodik Önnel érintkezni, mert egyik sem biztos, mely órában lesz felsőbb helyen elvádolva?

Azt is mondotta Budapesten, hogy a *tanárok az én igazgatásom alatt előadásaik megtartásán kívül nem dolgoztak semmit.*

Nagy vád! . . . . a tanárok ellen; ezek közé tartozott pedig ő maga is, tehát magát és tanártársait vádolta. De talán csak nem tartja egy gazdasági felsőbb tanintézet tanárait oly demoralisált napszámosoknak, kik csak azért dolgoznak, *mert* — és addig *mig* a hajdu, t. i. az igazgató,

a nyakukon ül! Ezt az ellenem alkalmazni vélt, de általa magát és tanártársait kompromittáló vádat tanártársai nem nagyon köszönik meg! Hajlandó vagyok azonban e baklövését kiigazítani azon tény konstatálása által, hogy ép az én két évi igazgatásom alatt legalább kétszerannyi külön munkát végeztek a tanár urak, mint azelőtt több idő alatt; sőt B. ur maga sokkal többet dolgozott, mint azelőtt, s utóbbi időben némi jeleivel a nagyobb gondosságnak; ámbár a korrektségtől még mindig nagyon távol, s félreismerhetlen nyomaival az experimentáló tanonczezeknek, s a genialisnak hitt felületességnek. Egy volt, a ki sem azelőtt, sem azalatt nem dolgozott semmit sem, hacsak külön fizetésre nem volt kilátás, az ön adlatusa. De mégis, ez is tett annyit, hogy tanártársai szemében a szálkát mindig észrevette, hanem a magáéban a gerendát sohasem!

E váddal tehát meglehetősen felsült B. ur!

Hanem szívós a gyerek (pardon!); megpróbálja az ostromot minden oldalról. S minthogy itt visszaveretett; azon az oldalon kezdi a támadást, a melyet gyengébbnek hisz. Azt mondta tehát, hogy *azon igazgató, ki az intézet érdekeit igazán szíven viseli, a tanárok munkálkodását tudtára adja a gazdának* (értsd: a minisztériumnak), *s kiemeli azt; én pedig azt nem tettem, ergo az én igazgatásom* stb. stb.

Eltekintve attól, hogy a jó bornak nem kell czégér, nem hogy elmulasztottam volna azt, a mivel itt vádol, hanem *ép az ő munkálkodását* emeltem ki minden alkalommal legjobban, a minisztérium előtt ép úgy, mint az intézet bármely látogatói előtt. Elismerem, hogy ép ez által követtem el hibát, de . . . jó akaratból! mert a helyett, hogy elismerésem nála a szárny próbálgatásokról a komoly, tudományos munkára való átmenetelt eredményezte volna: elbizakodottá tette őt; a tanoncz azt hitte, hogy ő már mester, s Münchenben nagyjából megtanulván az u. n. praeparálás gépies mesterségét, ezt *czélnak* tekintette, ebben sem haladván azonban tovább egy kezdő durva munkájánál. A möd-

lingi tanszerkiállítás, hova a folyó évi szeptemberben ily praeparátumot azon hitben küldött, hogy majd egy arany-éremmel európai hirre tesz szert, de a hol — röviden mondva — fiasót csinált, kiábrándithatta volna, ha olyannyira szerelmes nem volna önnönmagába. De a szerelem tudvevőleg vak! Láttam, ismertem én az ő felületességét, kapkodását, de azt gondoltam, megváltozik! Hogy gyapju-gyűjteményében a moly ütött tanyát, praeparátumaiban gyakran hemzsegett a pondró stb., arra azt mondta, hogy az máson is s máshol is megtörténik. Köszönöm szépen! nem tudom, mit szólna ehhez tanárja — Frank — Münchenben, *a kinek a praeparátumait én is láttam!* És én az ilyen hibáit takargattam mások előtt; hát hiszen meg is hálálta!

Azt is mondotta B. ur Budapesten, hogy én *a földműves iskolai háztartás részére borjukat vettem a gazdaságból, tekintet nélkül arra, valljon tenyésztésre valók-e, vagy sem?* (Értsd: csak hogy olcsón jussak ahhoz!)

Hogy vettem: az igaz; hogy megfizettem oly árban, melyhez a piaczi ár nem is közelített: azt az okmányok mutatják. Hogy a tenyészképességre fő tekintettel ne voltam volna: az nemtelen ráfogás.

Azt is mondotta továbbá Budapesten, hogy a *mustrajuhokat is megvettem, s addig, míg el nem fogytak, a többi között tartottam.*

Ez is tény, ... de nem vád! Nekem 1873 óta, a mikor a gazdaság bérbeadása megpendített, tervem volt a juhászatot az eddigi létszámról 800 darabra emelni; és ha a gazda meglevő nyája állományát lehető kevés idő alatt magából a nyájból akarja felszaporítani, akkor — tudvevőleg — nem mustrálhat szigoruan, hanem csak a legselejtebbek kihányására szoritkozik. E mustrák tehát valóban nagyon mustrák voltak; az ilyeneket pedig óvakodtam piacra hajtani, mert lehet, hogy B. urnak ez örömet (már t. i. kárörömet) okozott volna, de nekem nem lehetett feladatom a gazdasági tanintézetet ily mustrák után hagyni megítélni.

Hanem hát önök azt praetendálták volna, hogy én az ilyen mustrákat is a hizott ürü piaczi árában fizessem! Nem rossz! csakhogy én sem estem a fejem lágyára, hogy a silányt úgy fizessem, mint a jót!*) De ha a számvevőségnek ez az általam még Tormay igazgató idejében a tényleges értéknek mindig megfelelően megkezdett értékesítési mód nem tetszett: hatalmában állott azt mondania, hogy a mustráknak a földmives iskolai konyhára adása megszüntetendő, s azokat piacra kell vinni. Akkor oda vittük volna, s majd megláttuk volna az eredményt! A jó mustrát, s mikor volt belőle egy kis nyáj: jól tudja B. ur, hogy különben is piacra vittük.

Hanem azt ismét elfelejtették megemlíteni, hogy ha a megvett mustrából időközben ennyi vagy annyi eldöglött (amint hogy döglött is), az az én károm volt; holott vehettem volna biz' azt esetről esetre, s fizethettem volna a szerint! Csakhogy akkor meg *ez* adott volna okot a vádra!

Azt is mondotta Budapesten, hogy *egy tanári gyűlésen nekem szememre lobbantotta az én visszaéléseimet, s denuntiánsnak nevezett; én pedig erre elhallgattam!*

A vizsgálatkor tagadta azt, hogy ő valakinek azt mondta volna, miszerint engem denuntiánsnak nevezett. Annyival is inkább hajlandó vagyok e mentségének hitelt adni, mert — épen megfordítva — *én* neveztem őt egy tanári értekezlet alkalmával (ama titkos vizsgálat után) denuntiánsnak, mit ő felejtett el visszautasítani. Az állítólagos visszaélésekről pedig szinte nem a gyűlésen szólt, hanem a *hátam megett*; ott, a hol minden rágalmaid feltálalta. Egyébiránt végezze dolgát azzal, a kit e kérdésben meghazudtolt.

Azt is felhozta, hogy *az intézet fogatait privát célra is használtam!*

Igaz! De hát vád ez? Hát annak a tanyán lakó igazgatónak vagy tanárnak, ha egy évben 4—5-ször színházba, vagy látogatóba küldi családját, vagy ha a vasuton vendége

*) Annyit megtettem, hogy a számadójuhászt kiküldtem a juhvásárba. s az ilyes mustrajószág árát megtudakoztatva, ahoz szabtam az eladási árt magam is.

érkezik, vagy a városon iskolázó gyermekeit meg akarja látogatni stb. először fiakerért kell beküldeni a Pallagról a városra, hogy az oda kijöjjön, s úgy onnét bejöjjön, meg majd ismét kimenjen? Ezerszer bocsánatot kérek a t. igazgató urtól, hogy még ily elemi dolgok is elkerülték figyelmemet! Pedig lám! ha így cselekszem (minthogy csak *ilyes* privát célra használtam fogatot), e lesújtó vád nem érhet!

No de gondoskodott a t. igazgató ur, hogy ha ez nem: hát más. Azt is mondta ugyanis Budapesten, hogy én (187³/₄-ben) *a gazdaságból 300 mázsa burgonyát vettem, s azt egyszer fizettem, de kétszer (= 600 m.) mérettem ki!*

A vizsgálatkor hivatkozott arra, hogy ő ezt egyik tanár urtól hallotta; az meg... tagadta. Hát hiszen én nekem teljesen mindegy: akárkitől hallotta, mert én azzal életemben vajmi keveset törődtem: mit beszéltek privatim a hátam megett! Nekem azzal van dolgom, a ki — anélkül, hogy csak legkisebb fáradságot vett volna magának ily komoly dolgokkal szemben a való kinyomozására — ezt, s a többi gyalázatos rágalmat ellenem felhasználta: ez pedig B. ur! Ön szállította be magához e lőport, s hagyta halomra gyűlni, hogy a kedvező pillanatban vele engem — gyanutlant — a levegőbe repithessen; a helyett, hogy — mint jellemes emberhez illik — azt mondta volna X. Y.-nak vagy Z.-nek: barátom! jól meggondold, mit beszélsz; mert én ez adatokat — ha valók — fel fogom használni! Majd tapasztalhatta volna akkor a megretirálást! Tudnia kellett volna Önnek, mielőtt e rágalmat tovább adta, vagy talán tudta is, de nem *akarta* tudni, mert számításába ez nem illett bele: hogy 1873-ban az intézet egész burgonyatermése alig volt 800 m.; ebből bizonyos Südy egymaga 300 mázsát vett meg, más idegenek is jócskán vittek, a cselédség is kapott, a sertések is ették, s magnak is szépen hagytunk. Tessék már most számítani! Én megvettem 50, mond: ötven mázsát, s ebből a szükséghez képest 10—10 mázsát mérettem ki egyszerre; mikorra azonban az utolsó 10 mázsát meg kellett

volna kapnom, akkorra nem volt miből kimérni, mert a burgonya megfagyott (Nem indítványozná, hogy ezt a kárt is fizetessék meg velem? daczára annak, hogy ekkor nem én voltam a gazdaság közvetlen kezelője, s daczára annak, hogy az én kezelésem alatt ilyen ugyan nem történhetett!). E szerint 50 m. burgonyát fizettem, s csak 40 mázsát kaptam: kérek még 10 mázsát. Így áll a dolog!

De hát mit tehet az ember arról, ha vérében van a „calumniari audacter!“ (Latin-magyar szótár végett bátorodom az intézeti irodára utasítani!). Pedig lássa t. igazgató ur, ha minden áron gyanusítani akarunk: én is tudnék egynémelyet felhozni! Önnek pl. naponként $1\frac{1}{2}$ itcze tej iratott terhére, s jó ideig méretlen kapta Ön a tejet, teli bádoggal, a mely pedig olyan 2 itczés forma volt! Én ezt egyszer észrevévén, kérdeztem a tejkezelő tanuló, s a tej kiosztó tehenésznét: ki mondta, hogy a bádogot teli adják? Felelet: X. tanár ur! (a gazdaság kezelője). Letiltottam e visszaélést. Már most ha én is gyanusítani akarnék, nem mondhatnám-e, hogy Ön erről tudott? De — lássa — nekem ez nem kenyerem; erre Önnek van kizárólagos szabadalma!

Hogy mentül vesztebb hiremet költse, azt is felhozta a tanár urak előtt (természetesen már az én áthelyeztetésem után), hogy nekem *különféle birságok fejében közel 1000 frtot kellett az intézeti pénztár elkerülésével egyenesen a minisztériumnak megtérítenem.*

A vizsgálatkor ezt tagadta, és oda akarta rectificálni a dolgot, hogy ő azon 700 és egynéhány forintot értette, melyet az illetéktelenül felvett földműves iskolai tápdíjak fejében kellett visszatérítenem.

Erre nézve egy kis magyarázattal tartozom.

A földműves iskolai háztartást 1871 óta, mint már említém, én láttam el, a minisztérium által megszabott havi díjért, s minden írásbeli szerződés nélkül: a régi usus alapján. 1874-re azonban szerződést kötött velem a minisztérium, melyben — az előbbi usustól eltérőleg — kiköttetett, hogy

ha valamely tanuló bármi okból 8 napon felül nem részesül ellátásban, akkor az összes napokra eső tápdija levonandó a havi illetményből.

Én e gyorsan lefirkantott szerződést eltettem valahova s többé soha bele nem néztem, sem ezen új passusára nem figyeltem, hanem a régi gyakorlat alapján minden hó végén felvettem a tanulók egész létszáma után járó havi díjat, tekintet nélkül az esetleges távollétre. Szeptemberben (?) leír egyszer a számvevőség, hogy hiba van a kréta körül: elfelejtette igazgató ur a távollévőket leszámítani! Ekkor jutott eszembe a szerződés új pontja; fel is kértem a földmives iskolai segédtanárt, állítaná össze az addigi távollét kimutatását. Mit ő megtévén, kitünt, hogy 700 és néhány forinttal vettem fel többet a kelleténél. Erre én azt válaszoltam a számvevőségnek, hogy miután egy havi tápdij körülbelül ugyan ennyit tesz ki: úgy fogjuk kiegyenlíteni a dolgot, hogy decemberre nem veszek fel tápdíjat. S úgy is történt; csak hogy az elszámolás korrektsége miatt a decemberi tápdíjat mégis fel kellett vennem, s azon szerint visszafizetnem.

Sarokba szorítatva: már most erre a 700 frtra szeretne volna B. ur tolni azt az 1000 frtos rágalmat; hanem a pénztárnoki teendőkkel megbízott segédtanár bebizonyította neki, hogy hiszen ép ő emlékeztette e vád felhozatalakor B. urat arra, hogy talán *ezt* a 700 frtot érti, de az a pénztár utján lett elszámolva, s nem közvetlen a minisztériumnál! Azonban B. ur *akkor* nagyon erősködött azon, hogy *nem azt érti*, hanem *külön más 1000 frtos összeget*. (A jámbor! nem tudta, hogy semmiféle összeget sem lehet közvetlen a minisztériummal elszámolni, hanem vagy a tanintézeti, vagy az adópénztár utján). Mikor aztán a vizsgálatnál illetén módon köpenyt fordított, s erővel elakarta ferdíteni a dolgot, végre a sok csűrés-csavarásra az egyik tanár felháborodván, e szókra fakadt: Igazgató ur! *kettőnk közül valamelyik hazudik, de én nem!* A másik pedig ezt mondá: nagyon örülök,

hogy igazgató ur jellemére nézve egy újabb momentummal gazdagodtam!

És B. urnak *nem* sült ki a szeme! Sőt még folytatta! Felhozta pl. továbbá, hogy . . . . de minek folytassam én is?

„*És ki tudná végét? és ki tudna mindent?*”

Vitéz Hári János: vajmi nagy vitéz kend!“

* * *

És ily vádakkal szemben engem elejtettek!

És ily vádak alapján mert engem B. ur nyilvános helyen meggyalázni! Engem? Nem! Meggyalázta Önnön magát, s meggyalázta azon tanintézetet, melyet ily piszkos üzemek színhelyévé tett. Itéljen felette, s ezen egész ügy felett, Debreczen városa romlatlan közvéleménye! Ő pedig verje mellét, s kérjen bocsánatot azoktól, kiket félrevezetett; azon várostól, a melynek áldozatkészségéből létrejött gazdasági tanintézetet nem átallotta rossz hirbe hozni; azon tanároktól, kiknek kedvüket a gazdasági tanügy nem épen rózsás mezején való működéstől elvette!

Mi nagyon egyenlőtlen fegyverekkel küzdöttünk! Egyik részen az alattomoság, mely hatalmas érdektársakat nyer meg, s orozva támad a védtelenre; más részről a gyanutlan-ság és jó hiszeműség. És én — sajnos — de mindig a gyengébb fél leszek az ily ellenséggeli harcban, mert az ő általa használt fegyvereket *nem tudom* — *nem akarom* használni. Mert nem tartom az emberi méltósághoz illőnek, hogy Darwin tanát a létérti küzdelemről úgy magyarázzam, mint azt B. ur magyarázza s alkalmazza. Az állatok között ez megjárja, — talán nemzetek — népek között is; de egyes emberek között — ha csak az emberben az erkölcsi érzület egy szikráját feltételezzük: nem!

Egyébiránt B. ur nagy szerencsével is dicsekedhetik. Szerencséje: a határozott, erélyes, s erős miniszter, ki az ország válságos helyzetében nem sokat kérdezheti, hogy a bevádolt valóban bűnös-e, vagy sem; csak azt érzi, hogy

büntetnie kell: és ezzel ellentétben szerencséje, hogy vannak oly emberek is, a kik hajlandók minden vádnak hitelt adni, s a látszattól, egyoldaluan itélni. — Sapiienti sat! Ha bármely oldalról kihivatnám: *nem fogok tartózkodni a bővebb nyilatkozattól!*

És most nem mulaszthatom el ez ügynek egy utolsó momentumát kiemelni.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy az ellenem felhozott vádak alaposak voltak volna: valljon törvényszerű utat választott-e B. ur akkor, a midőn a leirt módon vádolt? Nem akarom feltenni, hogy erre megbízatása volt; de ha nem volt: hogy van az, hogy ez eljárásáért, mely által *ő a minisztérium felügyeleti jogát bitorolta, s hivatali hatáskörével visszaélt* — megjutalmaztatott, ellenemben igazat kapott? A gazdasági tanintézeten havi gyűlések tartatnak; itt van helye s alkalmá minden tanárnak a tanügyre, sőt — ha *valóban* károsnak látná azt — az adminisztrációra nézve is észrevételeit megtenni, s azoknak érvényt szerezni. A jegyzőkönyvek tanuskodnak, hogy B. ur *az ártatlan kérdésekben* e jogával élt is mindenkor; miért nem tette meg észrevételeit az *itt* fenforgó kérdésekben? Ha nem ezen az uton tette, a mit tett: hivatali hatáskörével visszaélt; s ezért vizsgálatot kérhettem volna ellene, ha az eredménytelenségről eleve nem voltam volna meggyőződve. Tartózkodom többet szólni, s csak azt jegyzem még meg, hogy az ily rendszer inaugurálása s sanctionálása felett nem lehet legmélyebb sajnálatomat ki nem fejeznem!

Nem tehetem le a tollat, mielőtt egy hibámat be nem ismerem. Nagy hiba ez! de jóvá nem tehetem, le nem vezekelhetem ítélet napig! Abban nagyot hibáztam, hogy az első esetről, midőn B. ur mutatni kezdte a foga fehérét, *nyakára nem hágtam!* De hát Isten elvette az én eszemet, — a huma-

nitás szavát hagyván bennem győzedelmeskedni azon kigyó irányában, kit én keblemen tápláltam.

És még bocsánatot is kell kérnem a t. igazgató urtól azon szavaimért, melyek által egy alkalommal azt jelentettem ki, hogy: ezen az uton (t. i. az áskálódások útján) nem lesz igazgató! Belátom, hogy hibáztam; s most már tudom, hogy ép az ő általa követett uton lehet valaki leghamarább igazgatóvá!

Alig hihetem, hogy e sorokat Ön válasz nélkül hagyná, mert Ön rugdalózni szokott, a míg meleg. Azt is tudom, — ha lesz — azon válasz gazdag tárháza lesz a gyanúsításoknak, ferdítéseknek, koholmányoknak, sophismáknak és a többi. Hanem hát ért már engem az életben sok minden, s még is meg vagyok; majd azoknak a skorpió szurásoknak is csak akad valahol ellenszerük.

A kép, melyet Önről nyújtottam, jót állok, hogy hü; de még mindig miniature. Teljes nem lehetett, mert egyéb dolgom is van, mint az Ön arczképével soká bibelődni. Majd teljesebbé teszi Ön maga!

Utoljára pedig reménylem, meg fog Ön engedni, ha *október 10-diki nyilatkozata szerény viszonzásául Önt ilyen, olyan, amolyan cselszövőnek, vádaskodónak s rágalmazónak nevezem.*

Tudom, hogy e sorok egyesekre nem lesznek kellemes hatással. Sajnálom! De tartoztam ez ügy nyilvánosságra bocsátásával azon önzetlen jó barátainak, kik engem ez odiosus ügyben rokonszenvük és bizalmuk félreismerhetlen jeleivel támogattak; tartoztam a gőzmalmi választmánynak, mely irántam szinte rokonszenvet tanusított; tartoztam azon gazdasági egyesületnek, melynek elnöke voltam; tartoztam azon nemes város közönségének, melynek 8 év óta szerény bár, de talán nem haszontalan tagja vagyok; s tartoztam végre önmagamnak és családomnak!

Debreczenben, 1875. decemberben.

Molnár Lajos.

